

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri
Book of Proceeding 17th International Congress on Social Studies with Recent Research
كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي السابع عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Editörler - المحررون - Editors

Hatem Fahd Hno - Sami Baskın

V. Cilt - المجلد الخامس - Volume V

ISBN: 978-625-00-1719-7

Yayımlanma Tarihi (Publishing Date): 06.11.2023

Yayınevi (Publishing House): Recent Academic Studies

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي السابع عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Book of Proceeding 17th International Congress on Social Studies with Recent Research

Editörler: *Hatem Fahd Hno, Sami Baskın*

Kapak Resmi: Photo by Lucas Hoang on Unsplash

Arka Kapak Resmi: Photo by Karsten Winegeart on Unsplash

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

1. Basım, Elektronik Kitap (Çevrim içi / Web tabanlı)

210 x 297 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN 978-625-00-1719-7

1. Sosyal Bilimler 2. Kongreler ve toplantılar 3. Tam Metinler

PDF yayın

Yayımlanma adresi: <https://www.recentsocialstudies.org/tr/>

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

“Ben Asla Kadınlarla Musâfaha Etmem” Hadisi Üzerine Bazı Mülâhazalar

Doç. Dr. Erdoğan Köycü

Bartın Üniversitesi

Özet

Hız. Muhammed (s.a.s.), Hirâ Nûr mağarasında ilk vahyin kendisine nuzûlünden sonra da'vetini, öncelikle eşi Hz. Hatice'den başlayarak yapmaya başlamıştı. Şuarâ Sûresi, 214. âyetinde: “**Yakın akrabını uyar.**” Emri gereğince, akrabalarını Safâ tepesine çağırarak: “**Ey Fihri Oğulları! Ey Adıyy Oğulları! Ne dersiniz, size şu vâdide birtakım düşman süvâriyelerinin olduğunu ve üzerinize baskın yapmak istediklerini haber versem, beni tasdik eder misiniz?**» diye sorduğunda: “**Evet, inanırız, zira senin her zaman doğrudan başka bir şey söylemediğini gördük!**” diye karşılık verdiklerinde. Hız. Peygamber (s.a.s.): “**Öyleyse ben, şiddetli bir azabın öncesinde size gönderilen bir uyarıcıyım!**” buyurunca, Ebû Leheb: “**Yazıklar olsun sana gün boyunca! Bizi bunun için mi topladın?**» deyince Leheb Sûresi nâzil olmuş, onun Hız. Peygamber'e (s.a.s.) “**Elin kurusun!**” hitâbına karşı Allah Teâlâ, aynı kelimeyi onun için kullanarak: “**Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşte yanacak. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde karısı da (ateşe girecek)**” Rasûlullah (s.a.s.), amcası Ebû Leheb'in hakâretine aldırmaksızın da'vetini açıktan yapmaya devam etmiş, yaşadığı çevreden, diğer şehirlerden ve ülkelerden kendisine gelip, da'vetini kabul edenler olmuştu.

Allah Teâlâ'nın: “**Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zînâ etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.**” Mümtehine Sûresi 12. âyetinde işaret ettiği emrine muvâfık olarak Rasûlullah (s.a.s.) da sadece erkeklerin değil kadınların da biatlarını almıştı. Hadîs metinlerinde de ifade edildiği veçhile hem erkekler hem de kadınlar: “**Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmama, hırsızlık yapmama, zînâ etmeme, çocuğunu öldürmeme, iftira etmeme, ma'rûf olan hiçbir konuda Allah'ın Rasûlüne (s.a.s.) karşı gelmeme**” konusunda söz vermişlerdi.

Akabe Biatlarında erkekler, Rasûlullah'ın (s.a.s.) huzuruna çıkıp: “**Da'vetini kabul ettiklerini, her konuda emir ve yasaklarına uyacaklarını**” ifade ederek elini sıkarak biat etmişlerdi. Bu durumu gören kadınlar da: “**O'nun da'vetine uyararak emir ve yasaklarına bağlılıklarının göstergesi olarak elini sıkarak istediklerinde Rasûlullah'ın (s.a.s.) onlara: “Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem.”** buyurduğuyla ilgili Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Musned'* inde el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh'* inde Muslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh'* inde, en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sunen'* inde yer alan bu hadîsin, bu eserlerden daha önce telif edilen Muhammed b. Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtu'l-Kubrâ* adlı eserinde bazı senedlerine yer vermesi bizi, bu hadîsin isnâd ve metnini araştırmaya sevk etmiştir.

Hadîsin metni üzerine yapılan yorumlardan *es-Sunnetu'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit* adlı eserinde Yûsuf el-Karadâvî'nin (ö. 1444/2022) bu hadîsi yorumlarken Sünneti anlamada yöntem olarak koyduğu “**işlenen fiile karşı verilen cezanın oranlı olması**” prensibini kendisinin ihlâl ettiğini belirten eserin mütercimi Bünyamin Erul'un yorumlarını, onun delillerine itirazlarını ve ileri sürdüğü farklı delilleri ele alacağız. Ahmet Keleş'in ve Mehmet

17. *Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri*

Emre'nin bu hadîsin metninden yola çıkarak kadın eli sıkıp sıkmanın helal mi? haram mı? olduğuna nasıl delil olarak kullanıldığına dair yorumlarını ve Din İşleri Yüksek Kurulunun kadın sıkma ile ilgili fetvâsını da değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimler: Hadîs, Sünnet, Bey'at, Kadın, Kadın Eli Sıkma.

Some Thoughts on the Hadith "I Do Not Shake Hand With Women"

Assoc. Prof. Dr. Erdoğan Köycü

Bartın University

Abstract

After Muhammad (p.b.u.h.) received his first revelation in the Cave of Hira Nur he first received the invitation from his wife, He started doing this starting from Hatice. **"Warn your close relatives"** as stated in the 214th verse of Shu'ara Surah. When he called his relatives to the Safa Hill in accordance with his order and warned them not to obey the orders and prohibitions of Allah who sent him as a Prophet. Abu Lahab said: "Is this why you called us, may your hands dry up." He started making his invitation openly, regardless of her reaction. There were also people from his own neighborhood, other cities and countries who came to him and accepted the invitation.

In the 12th verse of Mumtehine Surah, Allah Almighty says: "O Prophet! When the believing women come to you to pledge their allegiance to you that they will not associate anything with Allah that they will not steal that they will not commit adultery that they will not kill their children that they will not fabricate a slander between their hands and their feet and that they will not disobey you in any good deed, accept their allegiance and for them ask God for forgiveness. Surely, Allah is most forgiving, most merciful." In accordance with his order, the Messenger of Allah (p.b.u.h.) received the allegiance of not only men but also women. As expressed in the hadith texts, both men and women: "Not to associate anything with Allah, not to steal, not to commit adultery, not to kill one's children, not to slander, not to disobey the Messenger of Allah in any matter that is acceptable" They promised.

In the Aqaba pledge of allegiance, the men came to the presence of the Messenger of Allah (p.b.u.h.) and shook his hand, expressing that they accepted his invitation and obeyed his orders and prohibitions in every matter. When the women saw that men expressed their commitment to his orders and prohibitions and wanted to shake his hand as a sign that they accepted his orders and prohibitions, the Prophet (p.b.u.h.) said to them: "I definitely don't shake women's hands." We will discuss the narration about what he said. In Ahmed b. Hanbal's (d. 241/855) *al-Musnad*, in al-Bukhari's (d. 256/870) *al-Camial-Sahih*, in Muslim's (d. 261/875) *al-Cami al-Sahih* in an-Nesai's (d. 303/915) *al-Sunan* this hadith which was included in *hisal-Sunan* was compiled earlier than these works by Muhammad b. Sa'd's (d. 230/845) inclusion of some sources of this hadith in his work titled *at-Tabakat al-Kubra* led us to investigate the imputations and text of this hadiths.

Among the comments made on the text of the hadith, the comments of Bünyamin Erul who translated the work in his work titled *as-Sunnah al-Nabaviyye Mealim ve Zavabit* stating that he

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

violated the principles that Yusuf al-Karadavi (d. 1444/2022) put as a method in understanding the Sunnah, We will consider his objections and the evidence he put forward. We will also discuss Ahmet Keleş's research on the text of this hadith.

Keywords: Hadith, Sunnah, Bey'at, Women, Shake the woman hand.

Giriş

Allah Teâlâ'nın katında: "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışsınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız takvâca en üstün olanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır." Âyetinde (Hucûrât Sûresi, 49/13) beyân edildiği veçhile kadın ve erkeğin değeri, takvâ ölçüsündedir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Vedâ hutbesinde: "Ey İnsanlar! Şunu iyi bilin ki, Rabbiniz birdir. Atanız da birdir. Arab'ın Arap olmaya, Arap olmayanın Arab'a; beyazın, siyâha; siyâhın, beyaza takvâ dışında bir üstünlüğü yoktur." (Ahmed b. Hanbel, 1992: V/411) belirttiği gibi üstünlük, ırk, renk, cinsiyette değil ancak takvâdadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan dilin ataerkil bir dil olduğu, bunun sebebinin dinsel değil dilsel olduğuyla ilgili olarak Necmettin Şahinler'in görüşünü kaydet istiyoruz: "Kadın" konusu, Kur'ân'ın dilinden yani Arapçanın sentaktik ve morfolojik yapısından yola çıkanlar için anlaşılması zor bir alandır. Çünkü Kur'ân'ın kullandığı dil/hitap "ataerkil"dir ve erkeği, kadına önceleyen bir dildir. Ancak Allah'ın Ortadoğu'da ataerkil geleneğe sahip bir topluma belli bir dille hitap ettiği gerçeği göz önüne alındığında Kur'ân'ın dil sistemindeki ataerkilliğinin, "dinsel değil, dilsel bir olgunun" yansıması olduğu görülecektir. Şüphesiz bu tespit/-yaklaşım Allah korusun- Kur'ân dilini eleştirmek/sorgulamak gibi "îmânî" bir zaafıtan kaynaklanıyor değildir. Bu dil dizgisi, daha Kur'ân'ın ilk iniş dönemlerinde âyetlerin "literal" formunda fark edilmiş ve başta Hz. Peygamber'in eşleri -özellikle Ümmü Seleme- olmak üzere Ensâr'dan bazı sahâbî kadınları Hz. Peygamber'e gelerek "Kur'ân'daki her şey erkekler için biz kadınların neden adı yok?" anlamına gelen bir serzenişte bulunmuşlardır. Bu serzenişin ardından, inanan erkeklerle inanan kadınların uhrevî mükâfata ve mağfirete ulaşma noktasında eşit olduklarını bildiren Ahzâb, 35. âyeti nâzil olmuştur.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

"Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; mü'min erkekler, mü'min kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; (Allah için) yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır." Ancak erkeğin norm hâline getirilmesine "hayır" diyen bu ve benzeri içerikteki birkaç âyet dışında Kur'ân'ın tamamında erkek egemen bir dil ve üslup kullanılmıştır. Zaten sözünü ettiğimiz âyetlerin söz diziminde de dikkat edilirse yine erkek öne çıkarıldığı görülecektir." (Şahinler, N., 2013: 17-18).

Âyetin tefsirinde de kadın ve erkeğin cinsiyetinin bir üstünlük derecesi arz etmediğini şöyle ifade edilmiştir: "Bu âyette iki nokta dikkat çekicidir: 1. İbadet, iyilik ve erdem sahibi olmak, bunlar sayesinde kulluk imtihanını kazanmak, yüksek mânevî dereceler ve ödüller elde etmek, hâsılı kâmil insan olmak bakımından kadınla erkek arasında fark yoktur; her iki cins,

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

dindarlık ve ahlâkta kemâle ermek için fırsat eşitliğine sahiptirler. 2.Allah'ın ve Rasûlünün rızâsına ermek, âhirette eşi benzeri görülmemiş nimetler elde etmek için Peygamber eşi veya Ehl-i Beyt olmak şart değildir. Onların özel bir yerleri bulunmakla beraber bütün mü'minlerin önünde ilâhî lutuf ve nimet kapıları açıktır; yeter ki insanlar, Ahzâb Sûresinin 35. âyetinde sıralanan iman, ibadet ve ahlâk kemâline sahip olmak için gayret etsinler.” (<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Ahz%C3%A2b-suresi/3568/35-ayet-tefsiri> Erişim Tarihi: 19.11. 2023)

Kur'ân-ı Kerîm'de niçin böyle bir kullanım olduğunu ana dili Arapça olan Bartın Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Yüksek Lisans öğrencimiz Muhammed Enes Nahhâs'a sormuştuk: “Bir topluluğun içinde bir tane bile erkek varsa kadının orada çokluğuna bakılmaksızın hitâp erkeğe yapılır.” Şeklinde açıklamıştı. *عَمَلٍ مِنْ رَجُلٍ وَالْأَزْلَامُ وَالْأَنْصَابُ وَالْمَيْسِرُ الْخَمْرُ إِنَّمَا أَمْنُوا الَّذِينَ أَيُّهَا يَا* “Ey İman Edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz.” (Mâide Sûresi 5/90) Âyetindeki hitap şekli erkek formunda zikredilse de âyette emredilen, yasak edilen ya da tavsiye edilen bir husus veya hüküm hem erkek hem de kadın için geçerlidir.

İslâm toplumlarında kadının gerek aile hayatında gerekse siyâsî, hukûkî, sosyal ve ekonomik alanlardaki konumunu bir taraftan dinî kurallar, diğer taraftan sosyal ve siyâsî çevre, etnik yapı ve İslâm öncesinden gelen kültür mirası belirlemiştir. Bu sebeple İslâm Dünya'sında kadının her yerde ve her dönemde aynı konumda olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta aynı bölgede ve aynı zaman dilimi içinde yaşayan kadınlar arasında bile şehirde veya kırsal kesimde bulunmalarına göre farklılıklar olmuştur. Ancak bu, İslâm toplumlarındaki kadınların bütünüyle farklı kimlikleri temsil ettiği anlamına da gelmez; onlar sosyal, hukûkî ve ekonomik konum bakımından her dönemde belirli ortak çizgilere sahip olmuşlardır. (Aydm, M. A., 2001: XXIV/86).

Rasûlullah'ın (s.a.s.) da'vetine icâbet eden erkeklerin bîatlarını ellerini sıkıp alırken kadınların elini sıkılmaksızın sözlü bîat alması, Rasûlullah'ın (s.a.s.) onlara değer vermediğini göstermeyeceği gibi cinsiyet ayırımına dair de bir karîne olamaz.

Muhammed Gazzâlî (ö. 1417/1996), bîat edilmesi kendisine bîatı edilen kişi ve makâm için önemli olduğu gibi yapılan bîatı da bozmanın devlet erkânına karşı bir kafa tutma olarak algılanabileceği ve vahim sonuçlar doğurabileceğini şöyle vurgulamıştır: “Geçmiş tarihimizde bîatın bozulması, hilâfet makamına karşı başkaldırı ifade ederdi. Bu bir kısım gençlerin zihninde İslâm dairesinde çalışan cemaatlerden ayrılma fikrine dönüşüm bir ifadesi oldu. Yine bu cemaate emir olarak tayin edilen gencin velâyetini terke götürürdü. Birçok fikhî hüküm vardır ki, kaynağında bu eksik mütalaa vardır.” (el-Gazzâlî, M., 1992: 209).

1.Bîat'ın Kelime ve Terim Anlamları

بَيْع **Beyea** kök fiilinden türetilmiş olan **الْبَيْعَةُ** **Bey'at** kelimesi itaat etmek anlamına gelmektedir. Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim b. Manzûr (ö. 711/1311), kelimenin izahında *عَلَى تَبَايَعُونِي أَلَا* “Dikkat ediniz! Bana İslâm'a girişiniz konusunda söz verebilir misiniz?” hadîsinden istişhâd olarak getirdiği bîat kelimesinin anlamı: “Muâhede anlamında olduğunu yani sanki herkesin sahip olduğu şeyi samîmiyetle kendiliğinden vermesi, itaat etmesi ve o emre girmesidir.” Şeklinde tanımlamıştır. (İbn Manzûr, ts: VIII/26).

Hız.Hüseyn'in Kerebelâ'da zorla Yezîd'e hilâfeti konusunda bîat etmesi hususunda kendisine baskı yaptıklarında: “**ona bîat etmeyeceği**” ifadesinde bîat kelimesinin “**emrine itaat etme**”, “**boyun eğme**” anlamlarına geldiğine dair şu örneği zikretmek istiyoruz: “...Benim, Peygamberinizin kızının oğlu olduğumdan şüphe edebilir misiniz? Vallahi doğu ile batı

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

arasında sizlerden Peygamberin kızının oğlu olarak benden başkası yoktur. Ben, hassaten sizin Peygamberinizin kızının oğluyum. Bana haber veriniz. Ben, sizlerden birisini öldürdüm de o ölüden dolayı mı? Yahut birinizi vurup yaraladım da onun kısâsı için mi? Yahut herhangi birinizin malını yok ettim de ondan dolayı mı beni bırakmıyorsunuz? Siz, benden ne istiyorsunuz?” Dedi. Kûfeliler tutulup kaldılar, cevap veremediler. Bunun üzerine Hz.Hüseyin: “Ey Şeb’ es b. Rıb’î! Ey Haccâr b. Ebcer! Ey Kays b. Eş’as! Ey Yezîd b. Hâris! **Sizler bana meyveler yetişti her taraf yeşillendi, kuyuların suyu çoğaldı, senin için askerler, yardımcıları hazırlandı hemen gel!” diye yazı yazmadınız mı?**” Diyerek seslendi. Onlar: “**Biz böyle bir şey yapmadık.**” dediler ve inkâr ettiler. Hz.Hüseyin: “**Subhanallah! Evet, vallahi sizler bu işi yaptığınız.**” dedikten sonra: “**Ey insanlar! Beni istemiyorsanız bırakınız, yeryüzünde emin olan yere ben gideyim!**” dedi Kays b. Eş’as: “**Amcamın oğlunun hükmüne boyun eğsen olmaz mı? Onlar, sana ancak arzu ettiğin iyiliği gösterecekler, sana onlardan hoş gitmeyecek bir şey erişmeyecektir.**” dedi. Hz.Hüseyin: “**Hayır vallahi ben, onlara ne ellerimi zelil olarak teslim ederim ne de kölelerin ikrârlarıyla ikrârda bulunarak bey’at ederim. Ey Allah’ın Kulları! Ben, sizlere (Hz. Mûsâ’nın dediği gibi) Şüphe yok ki ben beni taşlamızdan benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah’a sığındım.**” “**Ben, hesap gününde inanmayanlar her iki kibirli insandan benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah’a sığındım.**” Diyorum.” dedi. “Ömer b. Sa’d (b. Ebî Vakkâs): “Eğer senin işin, benim elimde olsaydı tekliflerini kabul ederdim.” Dedi. Hz.Hüseyin: “**Ey Ömer! İşleyeceğin günahın sana ait olacağını ve bir gün ondan dolayı sorguya çekileceğini hiç düşünmüyor musun?**” “**Ey Allahım! Iraklılar beni aldattılar, bana hîle ettiler. Kardeşime yaptıklarını bana da yaptılar. Ey Allahım! Onların işlerini boz, dağıt, hepsini birer birer topla yok et.**” dedi. (Köksal, M. A., 1984: 143).

2. Kur’ân-ı Kerîm’de Kadınların Bîatını Alma

Rasûlullah (s.a.s.), insanları açıkça da’vet etmeye başladığında ferdî da’vete icabet edip Müslüman olanlar olduğu gibi topluca da’vete icâbet edip Müslüman olanlar da oluyordu. Akabe Bîatları’nda erkekler, Rasûlullah’ın (s.a.s.) huzuruna çıkıp: “**Da’vetini kabul ettiklerini, her konuda emir ve yasaklarına uyacaklarını**” ifade edip elini sıkarak bîat etmişlerdi. Bu durumu gören kadınlar da: “O’nun da’vetine uyarak emir ve yasaklarına bağlılıklarının göstergesi olarak elini sıkamak istemişlerdi. Allah Teâlâ, kadınların bîatını alması ile ilgili olarak Rasûlullah’a (s.a.s.) şöyle hitâb etmişti: “**Ey Peygamber! Mü’min kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zîna etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana bîat etmek üzere geldikleri zaman, bîatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.**” (Mümtehine Sûresi, 60/12).

Allah Teâlâ’nın emri mücibince erkeklerin bîatını alan Hz.Peygamber (s.a.s.), kadınların bîatını da almıştır. Lakin âyette bu bîatın kabul şekline dair bir emir olmadığı için Rasûlullah’ın (s.a.s.) kadınlardan nasıl bîat aldığını ancak hadîs metinlerinden anlayabiliyoruz.

Allah Teâlâ, Rasûlullah’a (s.a.s.) bîat edenlere mükâfat vereceğini: **اللَّيَّابِيعُونَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَكَ الَّذِينَ إِنَّ** **أَيْدِيهِمْ فَوْقَ اللَّهِ يَدُ** “Sana bîat edenler ancak Allah’a bîat etmiş olurlar. Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen, kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.” (Fetih Sûresi, 48/10) şeklinde ifade edip, bîatın nasıl yapılacağına dair bir uygulamaya işaret etmemesi de bu uygulamayı Hz.Peygamber’in (s.a.s.) takdîrine bıraktığını gösterir.

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

3.Hadîslerde Erkeklerin Biâtını Alma

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ رَبِيعَةَ - يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ - عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي الْحَبِيبُ الْأَمِينُ أَمَا هُوَ إِلَيَّ فَحَبِيبٌ وَأَمَا هُوَ عِنْدِي فَأَمِينٌ عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَةً أَوْ ثَمَانِيَةً أَوْ تِسْعَةً فَقَالَ "الْأَتْبَاعُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". وَكُنَّا حَدِيثَ عَهْدٍ بِبَيْعَةِ قُلْنَا قَدْ بَايَعْنَاكَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثًا فَبَسَطْنَا أَيْدِيَنَا فَبَايَعَنَا فَقَالَ قَائِلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ فَعَلَامَ بَايَعْنَاكَ قَالَ "أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَتُصَلُّوا الصَّلَاةَ الْحَمْسَ وَتَسْمَعُوا وَتَطِيعُوا". وَأَسْرَ كَلِمَةً خُفِيَةً قَالَ "وَلَا تَسْأَلُوا النَّاسَ شَيْئًا". قَالَ فَلَقَدْ كَانَ بَعْضُ أَوْلِيَّكَ التَّقْرِ يُسْقِطُ سَوْطَهُ فَمَا يَسْأَلُ أَحَدًا أَنْ يَتَاوَلَهُ إِيَّاهُ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ حَدِيثُ هِشَامٍ لَمْ يَرَوْهُ إِلَّا سَعِيدُ

Ebû Dâvûd, Hişâm b. Ammâr> el-Velîd> Saîd b. Abdîlazîz> Rabîa yani İbn Yezîd> Ebû İdrîs el-Havlânî> Ebû Muslim el-Havlânî> el-Habîbu'l-Emîn olan kimse bana rivâyet etti ki, o bana sevimlidir ve o bana göre güvenilir bir kimse olan Avf b. Mâlik demiştir ki: "Biz, yedi veya sekiz ya da dokuz kişi Rasûlullah'ın (s.a.s) yanında idik, Rasûlullah (s.a.s.):

"-Allah'n elçisine bey'at etmez misiniz?" buyurdu. Halbuki biz yeni bey'at etmiştik. Biz de:

"- Sana bey'at etmiştik, dedik. Rasûlullah (s.a.s.) aynı şeyi üç sefer söyledi. Bunun üzerine ellerimizi uzattık ve ona bey'at ettik. Bu arada biri: "Ya Rasûlullah! Biz şüphesiz size bey'at etmiştik. Şimdi sana ne üzerine bey'at ediyoruz? diye sordu. Rasûlullah (s.a.): "-Allah'a kulluk etmeniz, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanız, beş vakit namazı dosdoğru kılmanız, (söz) dinleyip itaat etmeniz ve -sesini alçaltarak gizlice- Halktan hiçbir şey istememeniz üzerine" buyurdu. Avf dedi ki: -And olsun (durum öyle oldu ki), o cemaatten birinin kamçısı yere düşüyordu da hiçbir kimseden onu vermesini istemiyordu. Ebû Dâvûd dedi ki: "Hişâm'ın hadîsini Saîd'den başka bir kimse rivâyet etmemiştir." (Ebû Dâvûd, 1992: Zekât, 28; Ebû Dâvûd, 2017: VI/274-276; Muslim, 1992: Zekât, 35; İbn Mâce, 1992: Cihâd, 1).

4. Hadîslerde Kadınların Biâtını Alma

Hirâ Nûr mağarasında ilk vahyin Hz.Muhammed'e (s.a.s.) nuzûlünden sonra da'vetini, öncelikle eşi Hz.Hatice'den başlayarak yapmaya başlamıştı. Allah Teâlâ'nın: "Yakın akrabını uyar!" (Şuarâ Sûresi, 26/214) Âyetinde zikredilen emri gereğince Rasûlullah (s.a.s.) akrabalarını Safâ tepesine çağırarak: "Ey Fihri Oğulları! Ey Adıyy Oğulları! Ne dersiniz, size şu vâdide birtakım düşman süvarilerinin olduğunu ve üzerinize baskın yapmak istediklerini haber versem, beni tasdik eder misiniz?» diye sorduğunda: "Evet, inanırız, zira senin her zaman doğrudan başka bir şey söylemediğini gördük!" diye karşılık verdiklerinde: "Öyleyse ben, şiddetli bir azabın öncesinde size gönderilen bir uyarıcıyım!" buyurunca, Ebû Leheb: "Yazıklar olsun sana gün boyunca! Bizi bunun için mi topladın?» Deyince (el-Buhârî, 1992: Tefsîr, 2; Menâkıb, 13; Vasâyâ, 10, 11) Leheb Sûresi nâzil olmuş, Ebû Leheb'in Hz.Muhammed'e (s.a.s.) "Elin kurusun!" hitâbına karşı Allah Teâlâ, aynı kelimeyi onun için kullanarak: "Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşte yanacak. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde karısı da (ateşe girecek) (Mesed, Sûresi, 111/1-4) Rasûlullah (s.a.s.) amcası Ebû Leheb'in hakâretine aldurmaksızın da'vetini açıktan yapmaya devam etmiş, yaşadığı çevreden, diğer şehirlere ve ülkelerden kendisine gelip da'veti kabul edenler olmuştu.

Rasûlullah (s.a.s.), eşi Hz.Hatice ve amcası Ebû Tâlib'in vefatından sonra tebliğini Mekke dışında da yapmak için Tâif'e gitti. Orada yaşadığı sıkıntıları Ahmet Himmet Berkî (ö. 1396/1976), şöyle özetlemiştir: "Tâiflilerin Hz.Peygamber'i hoş karşılamamaları üzerine Kureyş'in Ona karşı muâmelesi hepten kötüleştirdi. Fakat bu, Hz.Peygamber'i vahyi tebliğinden, hakka da'vetten asla alıkoymazdı. O, Allah'ın emri üzere tebliğ vazifesini ifâyâ memurdu.

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

Mekke'ye gelen kabîlelerle görüşür, muhtelif panayırlara gider, orada tesâdüf ettiği zevâtı İslâmiyet'e da'vet ederdi. Buralar da Arapların birçok kabîleleriyle görüşmek kâbildi. Hz.Peygamber, bu panayırlarda rastladığı kimselere Kur'ân okuyup onları dine da'vet ettikçe amcası Ebû Leheb, ardı sıra gezer: "Muhammed, atalarının dininden döndü, yalanlar uyduruyor, Ona kanmayın!" derdi. Hz.Peygamber, dini neşir için yalnız Hac mevsiminde Mekke'ye gelenlerle görüşmekle, panayırlara gidip oradaki halkla temas etmekle iktifa etmedi. Bizzat kabîlelerin yaşadıkları yerlere gidip onlarla kendi muhitlerinde de görüştü. Kinde ve Kelb kabîleleri, Hanîfe oğulları, Âmir oğulları kabîlelerinin ayağına gitti. Bu kabîlelerin içinde Hz.Peygamber'i en kötü şekilde Yemâme'de yaşayan Hanife oğulları karşılamıştır. Bu kabîlenin reisi, sonraları yalancı Peygamberliğini ilan edecek olan Müseylimetü'l-Kezzâb'dır." Berkî, A. Himmət ve Keskinöğlü, Osman, 2006: 145).

"Birinci Akabe Bîatı adı verilen bu sözleşmede Hz. Peygamber (s.a.s.) bu şartları yerine getirenlerin cennete gireceklerini müjdelemiştir. Hz.Peygamber, Medine halkına, Kur'ân'ı ve İslâm'ı öğretmesi için Mus'ab b. Umeyr'i (ö. 3/625) onlarla birlikte Medine'ye gönderdi. Mus'ab, henüz Müslüman olmayanları dine da'vet edecek ayrıca namaz kaldıracaktı. Akabe görüşmelerine katılan Es'ad b. Zurâre'nin (ö. 1/623) evinde misafir olan Mus'ab'ın gayretleri neticesinde Medine'de bir yıl içinde önde gelen birçok kişi İslâm'ı kabul etti. İslâm, kalplerde hızla yayılıyor ve Müslümanlar Medine'de çoğalıyordu. Peygamberliğin 13.yılına hac mevsiminde (Miladî 622) 2'si kadın, 75 Medineli Müslüman, bir kâfile ile Mekke'ye geldi. Yanlarında henüz Müslüman olmayanlar da vardı. Hacdan sonra Akabe denilen yerde Hz.Peygamber'le yine gizlice buluştular. Bu görüşmede, Medineliler Peygamber Efendimizi şehirlerine da'vet ettiler. Resûl-i Ekrem, önce Kur'ân-ı Kerim'den bazı âyetler okudu. Onların, İslâm'a kuvvetli bir şekilde bağlanmasını isteyen sözler söyledi. Sonra da İkinci Akabe Bîatı'nın şartlarını sıraladı ve Medinelilere hicret ettiği takdirde kendisini ve Mekkeli bütün Müslümanları kendi canlarını, çocuklarını, kadınlarını ve mallarını korudukları gibi koruyacaklarına, iyi günlerde de sıkıntılı zamanlarda da kendisine itaat edeceklerine, bollukta da darlıkta da mâlî yardımda bulunacaklarına, iyiliği emredip kötülüğe engel olacaklarına, kimseden korkup çekinmeden hak üzere bulunacaklarına dair söz verip bîat etmelerini söyledi. Medineliler, bu şartların hepsini kabul ederek bîatta bulundular. Bunun üzerine Rasûlullah, kendisiyle Medineliler arasındaki irtibatı sağlamak için aralarından **12 temsilci (nakîb)** seçmelerini istedi. Onlar da 9'u Hazrec kabîlesinden, 3'ü de Evs kabîlesinden olmak üzere temsilcilerini seçtiler. Hz.Peygamber, Hazrec kabîlesinden Es'ad b. Zurâre'yi diğer 11 temsilcinin temsilcisi ve başkanı (**nakîbü'n-nükebâ**) olarak seçip tayin etti. (Avcı, C., ve İdrîs, M. 2018: 109-111).

Rasûlullah'ın (s.a.s.) İslâm'a hem gizli hem de açıktan da'vetinin akabinde 1. ve 2. Akabe Bîatları'nın da erkeklerin elini sıkıkmaması ile direkt irtibatlı olan Rasûlullah'ın (s.a.s.) onlara: **إِنِّي لَأُصَافِحُ الْبِئْسَاءُ أَصَافِحُ لَا** "Ben, kadınlarla asla musâfaha etmem." buyurduğuyla ilgili rivâyeti ele alacağız. Buna **semantik (anlam)** yönünden yakın bazı rivâyetlerin incelenmesi Ahmet Keleş tarafından yapıldığı için (Keleş, Ahmet, 2001, 3-4: 517-528) tekrar o rivâyetlerin tamamını ele alıp değerlendirmemiz ma'lûmun i'lâmından ileri geçemeyeceği için bu rivâyetlerden: **إِنِّي لَأُصَافِحُ الْبِئْسَاءُ أَصَافِحُ** (Ben, kadınlarla asla musâfaha etmem) hadîsinin yanında buna yakın bazı rivâyetleri ve bu rivâyetlerle ilgili yapılan bazı değerlendirmeleri ele aldık.

Hız.Peygamber'in (s.a.s) akabe bîatlarından önce veya sonra da'vetini ve bîatını muhtevî pek çok hadîs vârid olmuştur. Biz, araştırmamızda sadece kadınlarla ilgili bîatta onların elini sıkıp sıkmadığı ile ilgili bazı rivâyetleri ele alacağız. (Bîatla ilgili hadisler için bkz. Wensinck, A. J., 1988. 348-351). Tebliğimizde zikredeceğimiz hadisler, Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvattâ'*, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855), *el-Musned*'i, el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*'i,

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

Muslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh'i*, İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sunen'i*, en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sunen'i* yanında bu eserlerden daha önce telif edilen Muhammed b. Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtu'l-Kubrâ* adlı eserinde de yer almaktadır. Bu açıdan bu hadisin isnâd ve metinleri bizi araştırmaya sevk etmiştir.

Rasûlullah'ın (s.a.s.) Akabe Biatları'nda kadınların elini sıkmadığı ile ilgili zikrettiğimiz rivâyetlere yakın başka rivâyetler de vardır. Biz, tebliğimizde sadece Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Muhammed b. Sa'd (ö. 230/845), Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (ö. 256/870), Muslim b. el-Haccâc (ö. 261/875), en-Nesâî (ö. 303/915) ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) Rasûlullah'ın (s.a.s.) kadınların ellerini sıkmadığı ile ilgili rivâyetlerine yer verdik.

4.1.Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) Rivâyeti

Mâlik b. Enes, Umeyye binti Rukayka'dan rivâyet edilen hadîse yer vermiştir.

وَحَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ أُمِّمَةَ بِنْتِ رَقِيْقَةَ أَنَّهَا قَالَتْ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نِسْوَةٍ بَايَعَنَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ فَقُلْنَ يَا رَسُولَ اللَّهِ نُبَايِعُكَ عَلَى أَنْ لَا نُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا نَسْرِقَ وَلَا نَزْنِيَ وَلَا نَقْتُلَ أَوْلَادَنَا وَلَا نَأْتِيَ بِبُهْتَانٍ نَفْتَرِيهِ بَيْنَ أَيْدِيْنَا وَأَرْجُلِنَا وَلَا نَعْصِيكَ فِي مَعْرُوفٍ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " فِيمَا اسْتَطَعْتُنَّ وَأَطَقْتُنَّ " . قَالَتْ فَقُلْنَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنْ أَنْفُسِنَا هَلُمَّ نُبَايِعُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِنِّي لَا أَصَافِحُ النِّسَاءَ إِنَّمَا قَوْلِي لِمَاءَةِ امْرَأَةٍ كَقَوْلِي لِامْرَأَةٍ وَاحِدَةٍ

Mâlik b. Enes, Bana Mâlik> Muhammed b. el-Munkedir Umeyye binti Rukayka'nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İslâm'a da'veti eden Rasûlullah'a (s.a.s.) kadınlarla birlikte biat etmek için geldiğimizde: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, zîna etmemek evlatlarımızı öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, ma'rûf olan hiçbir şeyde sana karşı gelmemek hususlarında biat ettik. Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Gücünüz ve takatiniz yettiğince biat ediniz. "Allah ve Rasûlü, bizim nefislerimizden bize daha merhametlidir. Haydi Ey Allah'ın Rasûlü! Biat edelim." Dediler. Rasûlullah (s.a.s.) "Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem. Benim, bir kadına sözüm, yüz kadına sözüm gibidir. Veya benim sözümün misli, bir kadın içindir." Buyurdu. (Mâlik b. Enes, 1992. Biat, 2).

4.2.Muhammed b. Sa'd'ın (ö. 230/845) Rivâyeti

Muhammed b. Sa'd, *el-Kutubu's-Sitte* öncesi telif ettiği *et-Tabakatu'l-Kubrâ* adlı eserinde Umeyye Zeyd binti Rukayka'dan rivâyet edilen hadîse yer verilmiştir.

أخبرنا معن بن عيسى أخبرنا ملك بن أنس عن محمد بن المنكدر عن أميمة نسمانه زيد بنت ربيعة قالت: أتيت رسول الله ﷺ في نسوة نبايعه فقلنا نبايعك يا رسول الله على أن لا نشرك بالله شيئاً ولا نسرقة ولا نزنى ولا نقتل أولادنا ولا نأتي ببهتان نفتريه بين أيدينا وأرجلنا ولا نعصيك في معروف فقال رسول الله: «فيما استطعتن وأطقتن». قال فقلنا الله ورسوله أرحم بنا من أنفسنا هلم نبايعك يا رسول الله: ﷺ: «إني لا أصافح النساء إنما قولي لمائة امرأة كقولي لامرأة واحدة

Muhammed b. Sa'd, Ma'n b. İsa> Mâlik b. Enes> Muhammed b. el-Munkedir isnâdıyla Zeyd binti Rukayka adıyla tesmiye edilen Ummeyye'nin şöyle dediğini haber verdi: "Kadınlarla Rasûlullah'a (s.a.s.) biat etmeye geldik: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zînâ etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, ma'rûf olan hiçbir şeyde sana karşı gelmemek hususlarında sana biat ediyoruz." Dedik. "Gücünüz ve takatiniz yettiğince (biat edin)!" buyurdu. "Allah ve Rasûlü, bize nefislerimizden daha merhametlidir. Haydi Seninle biat edelim!" Dedik. "Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem. Şüphesiz benim, yüz kadına sözüm, bir kadına sözüm gibidir veya sözümün misli bir kadın içindir." buyurdu.

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

4.3. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 242/855) Rivâyeti

Ahmed b. Hanbel, Urve b. ez-Zubeyr'in Hz. Âişe' den naklettiği hadîse yer vermiştir.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا يعقوب ثنا ابن أخي ابن شهاب فذكر بعض حديث الحديبية قال قال محمد بن مسلم فاخبرني عروة بن الزبير ان عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم أخبرته ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يمتحن من هاجر اليه من المومنات بهذه الآية بقول الله تعالى يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ وَأَسْتَفِزْ لَهُنَّ اللَّهُ لَنْ يَلْهَىٰ اللَّهُ غُفُورٌ رَحِيمٌ قال عروة بن الزبير قالت عائشة فمن أقر بهذا الشرط من المومنات قال لها رسول الله صلى الله عليه وسلم قد بايعت ان كلاما ولا والله ما مست يده يد امرأة قط في المبايعة ما بايعهن الا بقوله قد بايعتك على ذلك

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Babam (Ahmed b. Hanbel), isnâdıyla İbn Şihâb'ın Kardeşinin Oğlu, Hudeybiye'nin hadîsinin bazılarını zikretti. Şöyle dedi: "Muhammed b. Muslim Bana, Urve b. ez-Zubeyr, Nebî'nin eşi (s.a.s.) Hz. Âişe'nin şöyle dediğini haber verdi: "Allah Teâlâ Ey Peygamber! Mü'min kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zînâ etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biât etmeye geldiklerinde onların biâtlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir." Bu âyetiyle ona hicret eden mü'mine kadınları imtihan etmiştir. Urve b. ez-Zubeyr, şöyle dedi: "Âişe, şöyle dedi: "Kadınlardan her kim bu şartı kabul etmeye karar verdiğinde Rasûlullah'la (s.a.s.) ona sözlü olarak: "Seninle biât ettim" dedi. "Hayır Vallahi bey'atta hiçbir kadının eline dokunmadı. Onlarla ancak sözle "Sen, buna biât ettin" diyerek sözlü biâtını aldı. (Ahmed b. Hanbel, 1992: VI/270).

4.4. Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'nin (ö. 256/870)

Rivâyetleri

Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'nin (ö. 256/870) 1. hadîsinde Sahâbe-i Kirâm'ın Hz.

Peygamber'e (s.a.s.) hangi konularda biât ettiği, ikinci hadîsinde ise bu biâtın kadınlarla nasıl yapıldığını zikredeceğiz:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَائِدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّادَةَ بْنَ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. وَكَانَ شَهِيدًا بَدْرًا وَهُوَ أَحَدُ النَّبَاءِ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ. أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَحَوْلَهُ عَصَابَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ "بَايِعُونِي عَلَىٰ أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَزْنُوا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ وَلَا تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ وَلَا تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ فَمَنْ وَفَىٰ مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ سَتَرَهُ اللَّهُ فَهُوَ إِلَى اللَّهِ إِنْ شَاءَ عَمَّا عَنْهُ وَإِنْ شَاءَ عَاقِبَهُ" فَبَايَعْنَاهُ عَلَىٰ ذَلِكَ

el-Buhârî, bize Ebû Yemân, Bize Şuayb ez-Zuhrî'nin şöyle dedi diyerek tahdîs etti: "Bana, Ebû İdrîs, Âidullah b. Abdillâh Ubâde b. Sâmit'in (Allah, ondan razı olsun.) O, Bedir'e katılmış, nakîblerden biriydi. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Akabe gecesi etrafında sahâbîlerden bir grubun bulunduğu şüphesiz "Bana Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zînâ etmemek, çocuklarınızı öldürmemek elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, ma'rûf olan hiçbir şeyde (sana) karşı gelmemek hususlarında sana biât ediyoruz." Dedik. "Gücünüz ve takatiniz yettiğince (biât edin). Kim, bu hususta vefâlı davranırsa ecri ona aittir. Kim de bunlardan birisini işlerse, dünyada ve âhirette cezâsı ona aittir. Kefâreti de ona aittir. Kime de bu hususlardan birini işlerse Allah, onun günahını örtülmesi de Allah'a aittir. Allah, ister onu affeder isterse cezalandırır." Buyurdu. Biz de böylece ona biât ettik." (el-Buhârî, 1992: İmân, 11); (el-Buhârî, 1992: Ahkâm, 49).

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

حَدَّثَنَا ابْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي يُوسُفُ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الرَّبِيعِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ كَانَتْ الْمُؤْمِنَاتُ إِذَا هَاجَرْنَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْتَحِنُهُنَّ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّا أَنزَلْنَا الذِّكْرَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مَهَاجِرَاتٍ فَاْمْتَحِنُوهُنَّ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقَرَّ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ فَقَدْ أَقَرَّ بِالْمَحْنَةِ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَقْرَزَ بِذَلِكَ مِنْ قَوْلِهِنَّ قَالَ لِهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " انْطَلِقْنَ فَقَدْ بَايَعْتُنَّ " لَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ ، غَيْرَ أَنَّهُ بَايَعَهُنَّ بِالْكَلامِ وَاللَّهِ مَا أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى النِّسَاءِ إِلَّا بِمَا أَمَرَ اللَّهُ يَقُولُ لِهِنَّ إِذَا أَخَذَ عَلَيْهِنَّ " قَدْ بَايَعْتُنَّ " . كَلَامًا

el-Buhârî, bize İbn Bukeyr> el-Leys> Ukayl> İbn Şihâb> (İsnâdda tahvil var) İbrâhîm b. el-Munzir> İbn Vehb> Yûnus> tarikiyle İbn Şihâb: "Urve b. ez-Zubeyr, şöyle diyerek bana haber vermiştir: "Şüphesiz Nebî'nin (s.a.s.) eşi Âişe, şöyle buyurmuştur: "Kadınlar, Nebî'ye hicret ettiğinde Allah Teâlâ'nın şu sözüyle imtihan edilmişlerdi: "Ey İnananlar! Size imtihan için hicret eden kadınlar geldiğinde...) Âişe, şöyle dedi: "Kadınlardan kim bu şartı kabul ederse imtihan edilmeye karar vermiştir. Rasûlullah (s.a.s.) onlarla bu şekilde karar kıldığında, onlara şöyle dedi: "Bey'atınızı yerine getirdiniz. Hayır, Vallahi Rasûlullah'ın (s.a.s.) eli, kadınların eline dokunmadı. Vallahi Rasûlullah (s.a.s.), kadınların elini tutmadı. Ancak O, onların biatlarını "sizin biatlarınızı" aldım" diyerek sözlü olarak biat etmelerini emretti. (el-Buhârî, 1992. Talâk, 20).

قَالَ عُرْوَةُ فَأَخْبَرْتَنِي عَائِشَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَمْتَحِنُهُنَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ إِنَّا أَنزَلْنَا الذِّكْرَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مَهَاجِرَاتٍ فَاْمْتَحِنُوهُنَّ { إِلَى {عَفُورٌ رَحِيمٌ}. قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقَرَّ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنْهُنَّ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " قَدْ بَايَعْتِكُ " . كَلَامًا يُكَلِّمُهَا بِهِ وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ وَمَا بَايَعَهُنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ .

Urve, bana Âişe, şüphesiz Rasûlullah (s.a.s.), o kadınlarla "Ey İman Edenler! Mü'mine kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları, imtihan edin (sınayın)... (Şüphesiz Allah, Ğafûr ve Rahîm'dir) (Mümtehine Sûresi, 60/10) âyetine kadar bu âyetle denendi. Urve, şöyle dedi: "Âişe, şöyle dedi: "Onlardan kim bu şartı yerine getirmeye karar verdiğinde "Rasûlullah (s.a.s.) "Seninle biat ettim diyor" sözlü olarak konuşuyordu. Vallahi biatlaşmada hiçbir kadının eline dokunmadı. Onlarla ancak sözlü olarak biatlaştı." (el-Buhârî, 1992: Şûrut, 1).

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرْتَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَمْتَحِنُ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ بِهَذِهِ الْآيَةِ يَقُولُ اللَّهُ إِنَّا أَنزَلْنَا الذِّكْرَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكِ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايَعْنَكِ { إِلَى قَوْلِهِ {عَفُورٌ رَحِيمٌ}. قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقَرَّ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " قَدْ بَايَعْتِكُ " . كَلَامًا وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ مَا يُبَايَعُهُنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ " قَدْ بَايَعْتِكُ عَلَى ذَلِكَ " . تَابَعَهُ يُوسُفُ وَمَعْمَرٌ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ إِسْحَاقُ بْنُ رَاشِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ وَعَمْرَةَ .

el-Buhârî, İshâk> Ya'kûb b. İbrâhîm> İbn Şihâb'ın Kardeşinin Oğlu> Amcası> Urve isnâdıyla Nebî'nin eşi (s.a.s.) Âişe'nin (Allah, ondan razı olsun) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah (Ey Peygamber! Kadınlar sana biat için geldiğinde) ona hicret eden mü'mine kadınları bu âyetiyle imtihan etmiştir. Urve şöyle dedi: "Âişe, şöyle dedi. Kadınlardan her kim bu şartı kabul etmeye karar verdiğinde Rasûlullah (s.a.s.) ona sözlü olarak: "Seninle biat ettim" dedi. "Vallahi bey'atta hiçbir kadının eline dokunmadı. Onlarla ancak sözle: "Sen, buna biat ettin" diyerek sözlü biatını aldı." Yûnus ve Ma'mer ve Abdurrezâk, ez-Zuhrî'den rivâyet olana tâbi oldu. Ve İshâk b. Râşid: "ez-Zuhrî'den o da Urve'den o da Amre'den rivâyet ettiğini söyledi." (el-Buhârî, 1992. Tefsîr, 2).

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الرَّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ . رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا . قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُبَايِعُ النِّسَاءَ بِالْكَلامِ بِهَذِهِ الْآيَةِ {لَا يُشْرِكُنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا} قَالَتْ وَمَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ إِلَّا أَمْرًا يَمْلِكُهَا .

el-Buhârî, Mahmûd> Abdurezzâk> Ma'mer> ez-Zuhrî> Urve> isnâdıyla Hz.Âişe'nin (Allah, ondan razı olsun) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kadınlarla hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmamak (Mumtehine Sûresi, 60/12) konusunda sözlü bîat aldı. Kölesi hâric hiçbir kadının eline elini dokundurmadı." (el-Buhârî, 1992. Ahkâm, 49).

4.5.Muslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875) Rivâyeti

Muslim b. el-Haccâc, Urve b. ez-Zubeyr'in Hz.Âişe'den naklettiği hadîse yer vermiştir.

حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ سَرْحٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ قَالَ ابْنُ شَهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الرَّبِيعِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ كَانَتْ الْمُؤْمِنَاتُ إِذَا هَاجَرْنَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُمْتَحَنَنَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ { يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقَنَّ وَلَا يَزْنِينَ } إِلَى آخِرِ الْآيَةِ . قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقَرَّ بِهَذَا مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ فَقَدْ أَقَرَّ بِالْمِحْنَةِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَقْرَزَنَ بِذَلِكَ مِنْ قَوْلِهِنَّ قَالَ لِهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " انْطَلِقْنَ فَقَدْ بَايَعْتُنَّ " . وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ . غَيْرَ أَنَّهُ يُبَايِعُهُنَّ بِالْكَلامِ - قَالَتْ عَائِشَةُ - وَاللَّهِ مَا أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى النِّسَاءِ قَطُّ إِلَّا بِمَا أَمَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى وَمَا مَسَّتْ كَفُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَفَّ امْرَأَةً قَطُّ وَكَانَ يَقُولُ لِهِنَّ إِذَا أَخَذَ عَلَيْهِنَّ " قَدْ بَايَعْتُنَّ " . كَلَامًا

Muslim b. el-Haccâc, Ebû't-Tâhir Ahmed b. Amr b. Serh> İbn Vehb> Yûnus b. Yezîd> İbn Şihâb isnâdıyla Urve b.ez-Zubeyr'in Nebî'nin (s.a.s.) eşi, Hz.Âişe'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Kadınlar, Nebî'ye hicret ettiğinde Allah Teâlâ'nın şu sözüyle imtihan edilmişlerdi: "Ey Nebî! İnanan kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık etmemek hususlarında beyat için sana geldiklerinde...) Hz.Âişe şöyle dedi: "Bu hususta imtihan edilen kadınlar kararlıydılar. Rasûlullah (s.a.s.) onların bu sözlerle kararlılıklarında: "Haydi sizinle beyat edeyim!" dedi. "Vallahi Rasûlullah'ın eli, hiçbir kadının eline değmedi. Onların beyatları, sözlüydü. Hz.Âişe şöyle dedi: "Allah Teâlâ'nın emrettiği hâric Rasûlullah (s.a.s.) kadınların elini asla tutmadı. Rasûlullah'ın avucu, kadınların avucuna dokunmadı. Onun, bîat alırken onlarla bîati: "Sizinle bîat ettim" şeklinde sözlüydü. (Muslim, 1992: İmâre, 21).

2.6.İbn Mâce'nin (ö. 273/887) Rivâyeti

Muhammed b. Yezîd b. Mâce, Umeyye binti Rukayka'nın hadîsini rivâyet etmiştir.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا سَفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ أَنَّهُ سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ أُمَيَّةَ بِنْتَ رَقِيْقَةَ تَقُولُ حِثُّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نِسْوَةِ نُبَايِعُهُ فَقَالَ لَنَا " فِيهَا اسْتَطَعْتُنَّ وَأَطَقْتُنَّ إِنِّي لَا أَصَافِحُ النِّسَاءَ "

İbn Mâce, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe> Sufyân b. Uyeyne> tarikiyle rivâyet edilen hadîste Muhammed b. el-Munkedir, şöyle dedi: "Umeyye binti Rukayka şöyle diyordu: "Nebî'ye (s.a.s.) kadınlarla birlikte bîat etmek için geldiğimizde bize şöyle dedi: "Gücünüz ve takatiniz yettiğince bîat ediniz. Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem." (İbn Mâce, 1992: Cihâd, 43).

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ السَّرْحِ الْمِصْرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الرَّبِيعِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ كَانَتْ الْمُؤْمِنَاتُ إِذَا هَاجَرْنَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُمْتَحَنَنَّ يَقُولُ اللَّهُ { يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّكَ } إِلَى آخِرِ الْآيَةِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقَرَّ بِهَا مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ فَقَدْ أَقَرَّ بِالْمِحْنَةِ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَقْرَزَنَ بِذَلِكَ مِنْ قَوْلِهِنَّ قَالَ لِهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " انْطَلِقْنَ فَقَدْ بَايَعْتُنَّ " . لَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ غَيْرَ أَنَّهُ يُبَايِعُهُنَّ بِالْكَلامِ . قَالَتْ عَائِشَةُ وَاللَّهِ مَا أَخَذَ رَسُولُ

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْبِسَاءِ إِلَّا مَا أَمَرَهُ اللَّهُ وَلَا مَسَّتْ كَفُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَفَّ امْرَأَةً قَطُّ وَكَانَ يَقُولُ لَهُنَّ إِذَا أَحَدَ عَلَيْهِنَّ " قَدْ بَايَعْتُكُمْ " . كَلَامًا

İbn Mâce, (Ebû't-Tâhir) Ahmed b. Amr b. Serh el-Mısırî> Abdullah b. Vehb> Yûnus (b. Yezîd)> İbn Şihâb (ez-Zuhrî) isnâdıyla Urve b. ez-Zubeyr'in Nebî'nin (s.a.s.) eş, Hz.Âişe'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Kadınlar Nebî'ye hicret ettiğinde Allah Teâlâ'nın şu sözüyle imtihan edilmişlerdi: "Ey Nebî! İnanan kadınlar beyat için sana geldiklerinde) âyetin sonuna kadar. Hz.Âişe şöyle dedi: "Bu hususta imtihan edilen kadınlar kararlıydılar. Rasûlullah (s.a.s.) onların bu sözlerle kararlılıkları ânında: "Haydi sizinle beyat edeyim!" dedi. "Vallahi Rasûlullah'ın eli hiçbir kadının eline değmedi. Onların beyatları sözlüydü. Âişe, şöyle dedi: Allah Teâlâ'nın emrettiği hâric Rasûlullah (s.a.s.) kadınların elini asla tutmadı. Rasûlullah'ın avucu, kadınların avucuna dokunmadı. Onun, biat alırken onlara: "Sizinle biat ettim!" şeklinde sözlüydü. (İbn Mâce, 1992: Cihâd, 43).

4.7.en-Nesâî'nin (ö. 303/915) Rivâyeti

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ أُمِّمَةَ بِنْتِ رَقِيْقَةَ أَنَّهَا قَالَتْ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ نَبَايَعُهُ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَبَايَعُكَ عَلَيَّ أَنْ لَا نُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا نَسْرِقُ وَلَا نَزْنِي وَلَا نَأْتِي بَبْهَتَانٍ نَفْتَرِيَهُ بَيْنَ أَيْدِينَا وَأَرْجُلِنَا وَلَا نَعْصِيكَ فِي مَعْرُوفٍ. قَالَ " فِيمَا اسْتَطَعْتَنَّ وَأَطَقْتَنَّ " . قَالَتْ قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَرْحَمُ بِنَا هَلُمَّ نَبَايَعُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِنِّي لَا أَصَافِحُ الْبِسَاءَ إِنَّمَا قَوْلِي لِبِائَةِ امْرَأَةٍ كَقَوْلِي لِامْرَأَةٍ وَاحِدَةٍ أَوْ مِثْلَ قَوْلِي لِامْرَأَةٍ وَاحِدَةٍ " .

en-Nesâî şöyle dedi: "Bize, Muhammed b. Beşşâr, Abdurrahmân'ın şöyle söylediğini haber verdi: "Bize, Sufyân Muhammed b. el-Munkedir, Umeyye binti Rukayka'nın şöyle söylediğini haber verdi: "Ensâr'dan kadınlarla Rasûlullah'a (s.a.s.) biat etmeye geldik: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zînâ etmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, ma'rûf olan hiçbir şeyde sana karşı gelmemek hususlarında sana biat ediyoruz." Dedik. "Gücünüz ve takatiniz yettiğince (biat edin)!" buyurdu. "Allah ve Rasûlü bize daha merhametlidir." Dedik. Rasûlullah (s.a.s.) "Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem. Şüphesiz Benim, yüz kadına sözüm, bir kadına sözüm gibidir veya sözümün misli bir kadın içindir." Buyurdu. (en-Nesâî, 1992: Bey'at, 1).

5.Kadın Elinin Sıkılması veya Kadın Eline Dokunulması

İle İlgili Hadîs Metinleri Üzerine Bazı Mülâhazalar

5.1.Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun (Alo Fetvâ) Değerlendirmesi

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetvâlarını dijital ortamda taradık. Kadınların, erkeklerle el sıkışıp sıkışamayacağına dair vermiş olduğu herhangi bir fetvâya rastlayamadık. Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanı Sayın Berat Albayrak'ın yurtdışı gezilerinde kadınların elini sıkığı halde yurt içinde Sare Davudoğlu Hanımın ve Semiha Akbulut Hanımın ellerini sıkılmaması gündem olmuş, hakkında ileri geri yorumlar yapılmış lâkin basın kadınların elini sıkmayan Sayın Berat Albayrak'ın bu hareketinin sebebini kendisine sorma ihtiyacı dahi hissetmemişlerdir. **T24 Bağımsız İnternet Gazetesi'**nden bir zatın erkeklerin kadın eli sıkıp sıkamayacağı ile ilgili hususu Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bünyesinde hizmet sunan Alo Fetvâ'ya sormuş, Yüksek Kurul Uzmanın verdiği cevabı yayınlamıştır: "Bu konuda Peygamber Efendimizin de hadisleri vardır. Tartışılacak bir konu değildir. Kadınlarla tokalaşmak, kesinlikle haramdır." dedi. Diyanet uzmanı fetvâ olmamasına rağmen: "İslâm'a zarar verebilecek bazı durumlarda" istisnâların olabileceğini belirterek: "Öyle haller olur ki kadınla tokalaşmanın dine faydası olabilir. Böylesi durumlarda dokunulabilir ancak kerhen de olsa fetvâ verilemez. Bu

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

konuda dinin emirleri açıktır.” yorumunda bulundu.” <https://t24.com.tr/haber/diyanet-erkegin-kadınla-tokalamasi-haramdir,341871> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

5.2.Ebû'l-Hasen Muhammed b. Abdilhâdî Nûruddîn es-Sindî'nin (ö. 1138/1726) Görüşü

قوله) إني لا أصافح النساء (أي الأجنبيات فبأيغنى أي بالكلام لا باليد

es-Sindî, Rasûlullah'ın (s.a.s.), “Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem.” sözünün Yani ecebî kadınlarla sözü ile biât ettiği elle biât etmediği anlamında” olduğunu açıklamıştır. <https://hadithprophet.com/hadith-44193.html> (Erişim Tarihi: 28.10.2023)

5.3.Mehmet Emre'nin (ö. 1399/1979) Görüşü

Merhûm Bilecik Müftüsü Mehmet Emre, *Kadın ve Aile* adlı kitabında dil, el, ayak gibi azaların zinasından bahsederken elin zinasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır. “Zinâya yol açmada eller, gözden daha ilerdedir. Bir erkek, nikâh düşen bir kadının eline veya vücudunun herhangi bir tarafına şehvetle dokunacak veya tutacak olursa, bu, elin zinâsıdır. Çünkü kadına şehvetle el dokunduracak olursa kalbinde menfî hisler peyda olur. Bunun aksini iddia eden ya yalancısıdır veya erkeklik hissinden mahrûmdur. Elektrik sobasının fişini, prize taktığımız zaman tedricî bir ısınma başlar. Aksi halde, ya soba bozuktur veya ana hatta cereyân yoktur. Bu hususta Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz buyuruyorlar ki: «Birinizin başına demirden bir iğne batırılması, kendine helâl olmayan kadına el sürmesinden hayırlıdır.» (el-Münâvî, 1938: V/258) Kalb, vücut ikliminin sultanı; el de onun arzularını yerine getirmeye memur ve icrâ vasıtasıdır. El, hayırlı ve şerli işlerin zuhûra geldiği yerdir. Bu sebeple birçok şeylerde mecâzen elin zikri geçmektedir. Meselâ, hırsıza «eli uzundur» deriz. Cömerdi, “eli geniştir.” diye tanırız. Müsrifi, «eli açıktır», çaresizi «eli kolu bağlıdır» diye tavsif ederiz.” (Emre, M., ts: 166).

5.4.Nâsiruddîn el-Elbânî'nin (ö. 1420/1999) Görüşü

en-Nesâî'nin hadîsle ilgili Nâsiruddîn el-Elbânî İني النساء أصافح لا إني “Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem.” Hadîsi hakkında “sahîh” hükmü vermiştir.

الرَّجُلُ مُحَارَمٌ غَيْرُ وَهْنٍ الْأَجْنِبِيَّاتِ لِلنِّسَاءِ الرِّجَالِ مُصَافِحَةٍ عَنِ وَنَهَى النِّسَاءَ يُصَافِحُ لَا وَسَلَّمُ عَلَيْهِ اللَّهُ صَلَّى النَّبِيُّ كَانَ

“Nebî (s.a.s.), kadınlarla musâfaha etmediği (ellerine dokunmadığı) erkeklerin mahremî olmayan ecebî kadınlara tokalaşmasını yasakladığı” hükmü çıkarılmıştır. (<https://www.dorar.net/hadith/sharh/32213> Erişim Tarihi: 28.10.2023)

Mâlik b. Enes (ö. 179/795), İbn Mâce (ö. 273/887) ve en-Nesâî'nin (ö. 303/915) rivâyetlerinde hadîslerin metninde farklı lafızlar olsa da إني النساء أصافح لا إني “Şüphesiz ben, kadınlarla tokalaşmam.” Lafızları aynıdır. Bu da Peygamberimizin (s.a.s.), kadınların elini sıkmadığına bir karîne olmakla birlikte ن، “inne” te'kid edatı ile kullanımı da ayrıca hadîsin manasında bir kat'iyet de ortaya koymaktadır.

Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (ö. 256/870) ve Muslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875) rivâyetlerinde Hz.Âişe'nin ifadesiyle: “Vallahi Rasûlullah'ın (s.a.s.) eli, hiçbir kadının avucuna dokunmamıştır, Onun biâtı sözledir.” Hz.Âişe'nin yeminle ifade ettiği bu rivâyet, bir karîne teşkil etmektedir. Bu hâdisenin vukû bulmadığını iddia etmenin ya da başka karîneler olması gerektiğini ifade etmenin ne ilmî ne de akli izahı olamaz.

5.5.Yûsuf el-Karadâvînin Âyetlerde Geçen لَمَسٌ "lems" ve مَسٌ "mess" Kelimeleri ve Kadının Elini Sıkma Meselesi Üzerine Mülâhazaları

Prof. Dr. Yusuf el-Karadâvî (ö. 2022/1443) (hayatı, eserleri ve mücâdelesini hakkında bkz. Köycü, E., 2020: 10-135), âyetlerde geçen لَمَسٌ "lems" ile ilgili kendisiyle tartışan âlimlerin görüşlerini zikretmeden önce âyet ve hadîsleri anlama yöntemini şöyle izah etmiştir:

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

“Malumdur ki Şâfiî mezhebi ibadetler konusunda tüm mezhepler içerisinde en katı olanıdır. Özellikle de temizlik, (tahâret) ve necâset konularında. Öyle ki Ebû Hâmid İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111), Şâfiî olmasına rağmen İmâm Şâfiî'nin temizlikle ilgili meselelerdeki görüşüne *İhyâ* adlı eserinde şöyle bir yorum yapmıştır: “Ben, İmâm Şâfiî'nin (ö. 204/820) sular konusunda görüşünün İmâm Mâlik'in (ö. 179/ 795) görüşü gibi olmasını isterdim. İmâm Mâlik'in görüşü yedi yönden daha kuvvetlidir. Ben de bundan dolayı Fıkıh derslerini Şâfiî'nin mezhebine bağlı kalmayarak vermeyi uygun gördüm. Ben, Seyyîd Sâbık'ın (ö. 1421/2000) *Fıkhu's-Sunne* adlı kitabındaki metoduna göre ders okuttum. Bu kitabın birinci cildi temizlik bölümüyle ilgilidir. İmâm el-Hasan el-Bennâ (ö. 1368/1949) Bu esere bir takdim yazısı yazmıştı ya da Mısır'da Cem'iyetu's-Şer'iyye'nin kurucusu büyük âlim Mahmûd Hattâb es-Sübki'ye ait *ed-Dînu'l-Hâlis* adlı eserin tarzında Fıkıh dersleri verdim. Tabi bu yöntem, insanların benden önce diğer âlimlerden görmedikleri bir metottu. Nitekim bu ders sayesinde yeni görüşler de ortaya çıkmış oldu. İnsanlar, bu görüşleri ilk zamanlarda yadırgıyorlardı. Ama bu görüşler onlar için bir kolaylaştırma sağlıyordu. Örneğin; eti yenen her hayvanın idrarı da tezeği de temizdir (necis değildir). Bu, İmâm Mâlik'in(ö. 179/795) görüşüdür. Hanbelîlerden İbn Teymiye (ö. 728/ 1327) ve İbnu'l-Kayyim (ö. 751/1350) da bu görüşü tercih etmişlerdir. Yine bir diğer kolay görüş şudur: “Necâset, az olsa ve bir suya girse, o suyun rengini ya da tadını ya da kokusunu değiştirmedeği sürece o suyu necis yapmaz. Çünkü Allah Teâlâ, suyu temiz yaratmıştır. Onu bir şey necis edemez.” “Bî'ri Budâa Hadîsi” “Su, temizdir. Hiçbir şey onu kirletmez.” (en-Nesâî, 1992. Mi'yâh, 1; et-Tirmizî, 1992: Tahâret, 49; Ebû Dâvûd, 1992: Tahâret, 34) ve başka hadisler bunun delilidir. (el-Karadâvî, Y., 2022: 260-261).

Yûsuf el-Karadâvî, لَمَسْنُ “lems” kelimesiyle ilgili olarak kadına dokunmanın abdesti bozup bozmayacağıyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Yine bir diğer görüş ise şuydu: Kadına dokunmak abdesti bozmaz. Bu da Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve mezhepteki diğer imâmların görüşüdür. Bu yeni görüşler köyde fırtınalar kopardı. Öteden beri öğrene geldiklerine aykırılık gören bazı kimselere bu dediklerim ağır geldi. Eski hocaların derslerine devam eden ve onlardan ilim öğrenen bazı kimseler şöyle dediler: “Hâlen öğrenci olan bu genç, nasıl oluyor da Ezher Üniversitesi'nde ya da okullarında hocalık yapan büyük hocalara karşı gelebilir? Nasıl olur da bize yeni görüşler ve garip şeyler getirebilir? Bir grup insan, benimle münâkaşa etmek için toplandı. Ben de onları kabul ettim. Onlara dedim ki: **“Benimle sizin aranızda Allah'ın Kitâbı ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) Sünnet'i hakem olacaktır. Ben, bir görüşü tercih ettiysem mutlaka bunu Müslümanların mezheb imâmlarından biri demiştir. Ben, asla İcmâ'dan da ayrılmadım.”** Benimle hakkında tartışmak istedikleri ilk konu **“kadına dokununca abdest bozulma meselesi”** idi. Dediler ki: İmâm Şâfiî'nin Mezhebi, Kur'ân'a daha muvâfıktır. Zira Kur'ân'da şöyle geçmektedir: **“طَيِّبًا صَعِيدًا فَتَبَيَّمُوا مَاءً تَجِدُوا فَلَمَّ النَّسَاءُ لَمَسْتُمْ أَوْ**” Veyahut kadınlara temas etmişseniz (ilişki), bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin).” (el-Karadâvî, 2022, 262). Ben de onlara dedim ki: “Sahâbîler de Tâbiûn da âyette geçen **“لَمَسْنُ”** “lems” (dokunma) kelimesinin manasında ihtilâf etmişlerdir. Abdullah bin Ömer (ö. 73/693) âyetin zâhirini esas alarak, لَمَسْنُ “lems” kelimesini tenin tene değmesi olarak anlamıştır. İbn Abbâs ise şöyle demiştir: “Kur'ân'da, مَسْنُ “mess” ve لَمَسْنُ “lems” cimâdan kinâyedir. Allah Teâlâ, dilediği zaman dilediği şekilde bazı lafızları kinâyeli olarak söyleyebilir.” İbn Abbâs (ö. 68/688), “Kur'ân'ın Tercümânı” unvanına sahiptir. Rasûlullah (s.a.s.), Kur'ân'ın te'vilini öğrenmesi için ona dua etmiştir. Onun bu görüşünü destekleyen bir âyet de şudur: **عِدَّةٍ مِنْ عَلَيْهِنَّ لَكُمْ فَمَا تَمَسُّوهُنَّ أَنْ قَبْلَ مِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ ثُمَّ الْمُؤْمِنَاتِ نَكَحْتُمْ إِذَا آمَنُوا الَّذِينَ أُنْهَىٰ** **جَهِيلًا سَرَّاحًا وَسَرَّحُوهُنَّ فَمَتَّعُوهُنَّ تَعَدُّوْنَهَا** “Ey İman Edenler! Mü'min kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden (cimâ) onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. Derhal müt'alarını verip onları güzel bir surette salıverin.” (Ahzâb, 33/49) Burada مَسْنُ “mess” kelimesi cimâ anlamındandır. Kur'ân'da, **وَلَمْ يَشْرَ يَمْسَسْنِي وَلَمْ** hep

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

bu şekilde tekrar etmiştir. Meryem: “Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?” dedi.” (Meryem Süresi, 19/20) Ayrıca İbn Abbâs’ın anladığı şekilde küçük hadese (abdestin bozulması) işaret eden bir kinâye vardır. O da şudur: **أَوْ الْغَائِطِ مِنْ مَنْتُمْ أَحَدٌ جَاءَ أَوْ** “veya tuvaletten gelmişseniz” âyetinin devamı kinâye ile büyük hadese (cünüplük hâli) işaret etmektedir ki, o da **أَوْ النِّسَاءِ لَمْ تَسْتُمْ أَوْ** “veya kadınlara yaklaşmışsanız” Âyetidir. Ama diğerlerinin anladığı şekilde bakarsak bu âyetten büyük hades ile teyemmümün gerektiğine dair bir mana çıkmaz. Daha sonra onlara Hz. Âişe’nin açıklayıcı hadisini zikrettim. Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) namazda iken eliyle onun ayaklarına dokunmuştu. Buna rağmen Peygamber Efendimiz, namazdan çıkmamıştır. Eğer dokunmak abdesti bozuyor olsaydı, Peygamber Efendimizin namazdan çıkması ve abdestini yenilemesi gerekirdi. Hz. Âişe’nin eli ile Peygamber Efendimizin (s.a.s.) ayakları arasında bir engel (eldiven, çorap vb.) olduğuna dair iddianın ise bir aslı yoktur. Eğer âyetin zâhirinden İmâm Şâfiî’nin (ö. 204/820) aldığı gibi alsak, o takdirde anne, kız kardeşi kız gibi nâmahreme dokununca da abdestin bozulması gerekirdi. Çünkü bunlar da âyetin kapsamındaki “kadınlar/ nisâ” kelimesine girmektedir. Nitekim Zâhirî Mezhebî’nin görüşü de böyledir. Bu ateşli tartışmadan sonra karşı çıkanlar bir delil getiremediler. Dediler ki: “Biz Ezherli biriyle tartışabilir miyiz?” Ben de onlara dedim ki: “**Bizler, delillere bağlıyız. Delili olan kişi, güçlüdür, kalıcıdır.**” “Köyde verdiğim bu yeni ders herkes tarafından, hatta derslere katılmayan kadınlar tarafından bile duyuldu. Özellikle **kadınlara dokununca abdestin bozulmaması** meselesi duyulmuştu. Bu konu erkekler ve eşleri arasında da problemlere neden oluyordu. Özellikle kış aylarında daha büyük sorun oluyordu. Adam tarladan geliyor, mescide gidiyor, akşam namazı için abdestini alıp namazını kılıyor, her zamanki gibi akşam yemeğini yemek için evine dönüyor ve yemek esnasında kadının eli istemeden adamın eline değiyordu. Adam da o zaman kızıyor ve abdestini bozan karısına köpürüyordu. Çünkü soğuk kış gününde yeniden abdest almak zor oluyordu. Çoğu zaman da tartışma çıkıyordu. Bu meseleden dolayı ev, yangın yerine dönüyordu. Dersime katılıp istifade edenlerden biri anlatmıştı. Köy de falan kişi istemeden dokunma yüzünden karısıyla tartışmaya girmiş, tam karısına bağırıp çağıracakken karısı ona demiş ki: “**Sen de kolay olanı yap! Şeyh Yûsuf’un fetvâsına göre namazını kıl!**” “İşin doğrusu bu benim fetvâm değildi. Bu, İmâm Ebû Hanîfe ve mezhebin diğer imamlarının görüşüydü. “Hatta şehvet kastı olmadığı zaman abdest bozulmaz” diyen İmâm Mâlik (ö. 179/795) ve Ahmed b. Hanbel’in (ö. 242/ 855) de görüşüdür. (Karadâvî, Y., 2022. 261-263).

Yûsuf el-Karadâvî, Bünyamin Erul arafından Türkçe’ye *Sünneti Anlamada Yöntem* adıyla tercüme edilen *Keyfe Netâmel maa’s-Sunneti’n-Nebeviyye* adlı eserinde: “Dilini geveleyip duran bir Nahivci değilim ama ana dilim Arapça söyler ve i’râb ederim işte mecâz ile hakikatin arasını ayırt etmekten gâfil davranmak çok defa hataya düşürür. Nitekim bunu asrımızda fetvâya koşup onu haram şunu vâcib kılan falanı bidatçilikle diğerini fâsıkla itham edenlerde bütün açıklığıyla görmekteyiz. Bazen de sabitliği ve sıhhati kabul edilse bile açıkça ona delâlet ettiği kabul edilemeyecek şekilde nasslarla tekfir etmeye bile kalkıştılar.” Yorumundan sonra kadın elinin sıkılıp sıkılmamasıyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Bazı çağdaş âlimlerin erkeğin bir kadınla musâfaha etmesinin haram olduğuna dair delil olarak gösterdikleri. et-Taberânî’nin (ö. 360/971) rivayet etmiş olduğu şu hadîsi, misâl olarak ele alalım: “Birinizin demirden bir iğne ile dürtüklenmesi, kendisine helâl olmayan bir kadına dokunmasından daha hayırlıdır.” (el-Münâvî, 1938: V/258) el-Elbânî gerek bizim “*el-Helâl ve’l-Harâm*” adlı kitabımıza yaptığı tercihinde ve gerekse *Sahîlu’l-Câmi’-Sağîr*’de Bu hadîsin hasen olduğunu söylemiştir. Hadîsin Sahâbe ve onların talebeleri asrında olmamasına rağmen el-Elbânî onu hasen görmesini kabul etsek bile hadîsin erkeğin kadınla müsâfahasının haramlığı hakkında bir nass (delil) olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Kur’ân ve Sünnet dilinde **“el-**

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

“mess” dokunma mücerred olarak derinin deriye dokunması anlamına değildir. Burada dokunmanın anlamı, Kur’an’ın Tercümânı İbn Abbâs’ın şu sözünün delâlet ettiği anlamdadır. Kur’an’daki *الْمَسُّ* “mess”, *الْمَسُّ* “lems”, *الْمَلَامَسَةُ* “mulânese” (dokunma) ifadeleri cinsi birleşmeden birer kinâyedir. Çünkü Allah, hayâ sahibi ve Kerim’dir. Dilediğini dilediği şeyle kinâye etmektedir. İşte Yüce Allah’ın şu âyetinden bundan başka bir şey anlaşılır. “Ey İman Edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp da henüz onlara dokunmadan boşarsanız, onları iddet müddetince bekletmeniz gerekmez. (Ahzâb Sûresi, 33/49) (Karadâvî, Y., 1991: 179-180).

Yûsuf el-Karadâvî, Zâhirîler dâhil olmak üzere tefsircilerin ve fakihlerin hepsi buradaki *الْمَسُّ* “el-mess” dokunmayı cinsi birleşme olarak tefsir etmişlerdir. Sahih halveti (helâl olmayan kadınla erkeğin baş başa kalmaları hâlini) de dahil edebiliyorlar. Çünkü bu cinsi birleşmenin mümkün olduğu sanılan bir hâldir. Bakara Sûresi’ndeki dokunmadan önce yani cinsi birleşmeden önce boşanma hakkındaki âyetler de bunun gibidir. (Bakara Sûresi, 2/236-237). Yine Yüce Kur’an’ın Meryem’in (a.s.) diliyle söylediği şu sözde de bu manayı desteklemektedir. “Bana hiçbir insan dokunmamış iken benim nasıl çocuğum olabilir”? (Âl-i İmrân Sûresi, 47). Yûsuf el-Karadâvî, bu âyetlerde geçen *الْمَسُّ* “mess”, *الْمَسُّ* “lems”, *الْمَلَامَسَةُ* “mulânese” kelimelerinin anlamlarından hareketle kadınla tokalaşma ile ilgili şu yorumu yapmıştır: “Şu hâlde, bu hadîste şehvetle olmayan ve arkasından fitne çıkmasından korku olmayan mücerred bir tokalaşmanın karanlığına delâlet eden bir şey yoktur. Özellikle de yolculuktan dönüş hastalığının iyileşmesi veya herhangi bir sıkıntı, belâdan kurtulma ve benzeri insanların başına gelen haller ile yakınların birbirini öperek tebrik etmeleri gibi ihtiyaç hissedilen hâller söz konusu olursa. Bunu destekleyen bir delil de İmâm Ahmed’in (ö. 241/855) *el-Müsned*’inde Enes’ten (Allah, ondan razı olsun) rivâyet ettiği şu haberdur: “Gerçekten Medine câriyelerinden bir câriye de olsa Rasûlullah’ın (s.a.s.) elinden tutar, o da câriye onu istediği yere götürünce kadar câriyenin elini bırakmazdı.” (Ahmed b. Hanbel, 1992: III/174.) el-Buhârî ise bunu şu lafızlarla rivâyet etmiştir: “Gerçekten Medine câriyelerden herhangi bir câriye de olsa Rasûlullah’ın (s.a.s.) elinden tutar ve onu istediği yere kadar götürürdü. (el-Buhârî, 1992: Edeb, 61) Nebî’nin (s.a.s.) bir câriye karşısında bile tevazusu edebi ve inceliğinin ne denli olduğuna delalet etmektedir. Öyle ki câriye, onun elinden tutup bazı ihtiyaçlarını gidermek için onu Medine sokaklarına uğratmakta o da hayâsının fazlalığından, ahlâkının büyüklüğünden dolayı elini onun elinden çekmek suretiyle onu kovmayı, duygularını yaralamayı istememekte, aksine onun ihtiyacı görülünceye dek onunla bu hâlde yürümeye devam etmektedir.” (Karadâvî, Y., 1991: 180-181).

Yûsuf el-Karadâvî, hadîsle ilgili olarak İbn Hacer el-Askalânî’nin (ö. 852/1448) el-Buhârî’nin hadîsiyle ilgili şu yorumuna yer vermiştir: “Elden tutmaktan maksat bunun gerektirdiği incelik ve itaattir. Hadîs erkeği değil de kadını, hür kadını değil de câriyeyi “câriyeler” şeklinde genelleme ile de herhangi bir câriyeyi “istediği yere” sözüyle de herhangi bir yeri ifade ettiğinden tevazu hakkında birtakım mübâlağa çeşitlerini kapsamaktadır. “Elden tutma” ifadesiyle tasarrufu tamamen câriyeye verdiği bir işarettir. Öyle ki onun ihtiyacı şâyet Medine dışında olsa ve ondan bu ihtiyacı için kendine yardım etmesini istese, mutlaka buna da yardım ederdi. Bu da Nebî’nin (s.a.s.) fazlaca mütevâzı olduğuna ve kibirin bütün çeşitlerinden uzak olduğuna bir delildir. (İbn Hacer el-Askalânî, ts. X/506) Hâfız İbn Hacer’in zikrettiği şeyler, bütünü içerisinde kabule şâyandır. Fakat o elden tutmanın anlamını zâhirinden lâzımına (bunun gerektiğine) -ki bu da incelik ve itaattir- Çevirmesi kabul edilemez. Çünkü hem zâhir ve hem de lâzımı ikisi birden kastedilmektedir. Bir sözde asıl olan onu zâhirinden çevirecek belirli bir delil veya karîne bulunmadıkça zâhirine hamledilmesidir. Burada buna engel olacak bir şey göremiyorum. Bilakis İmâm Ahmed’in rivâyetindeki câriye, onu dilediği yere götürünce dek elini onun elinden çekmez” ifadesi açıkça bundan mutlaka

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

zâhirin murâd edildiğine delâlet etmektedir. Bundan dışarı çıkmak ise zorlama ve saptırma kabîlindedir.” (Karadâvî, Y., 1991: 181-182).

Bünyamin Erul, Yûsuf el-Karadâvî'nin Kur'ân ve Sünnet'te “Kadınların elinin sıkılmasının haramlığıyla ilgili kesin bir delil olmadığı” hususuyla ilgili mütalaasına şöyle itiraz etmiştir: “Aşağıdaki zikredeceğimiz gerekçelerden dolayı yazarın bu hususta yanılmış olabileceği kanaatindeyiz.

1.el-Heysemî (ö. 807/1405), bu haberi “**mahremi olmayan biriyle halvetten nehiy**” adlı bir bâbta zikretmiş olup bâbın zinâ ile direkt ilgisi yoktur. Nitekim bir önceki haberde: “Bir adamın çamura karışmış bir domuza sürtünmesi, omzunu kendisine helâl olmayan bir kadının omzuna sürmesinden daha hayırlıdır.” buyrulmaktadır. Bunun sürtünmeden bahsetmesi ikinci haberin de “dokunmayla” ilgili olduğunu desteklemektedir. (el-Heysemî, 1967: IV/326).

2.Her ne kadar âyet ve hadislerin birçoğunda “**el-mess**” cinsel ilişkiden kinâyeye olarak kullanılıyorsa da bu haberde hakikat anlamı olan “**dokuma**” daha uygundur. Zira buna cinsel ilişki anlamı verdiğimizde haber “**birinizin demirden bir iğne ile dürtüklenmesi, kendisine helâl olmayan bir kadınla cinsel ilişkide bulunmasından daha hayırlıdır.**” şeklinde olurdu. Bu durumda ise a) Kısaca zinâ yerine helâl olmayan bir kadınla ilişki ifadesi b) En büyük günahlardan biri olan zinâ karşısında iğneyle dürtüklenme şeklinde basit bir cezanın çıkarılması pek mantikî olmayacaktır ama “**dokunma**” anlamında olursa bu suç-cezâ ilişkisi açısından daha dengeli olacak ve o zaman bir tezhîb ifade edecektir. Nitekim yazar “**fiiller ile ceza-mükâfât arasındaki oranların dengeli olması**” kuralından kendisi de bahsetmişti. (Karadâvî, Y., 1991: 182).

3.Yine yazar: “**Bir hususta isâbetli hüküm verebilmek için, o konudaki bütün hadislerin göz önünde bulundurulması gerektiği**” şeklinde zikretmiş olduğu oldukça önemli olan bu kurala burada kendisi uymamıştır. Kaynaklarımıza baktığımızda bu konuda başka hadislerin de bulunduğunu görmekteyiz. Mesela İbn Mes'ûd ve Ebu Hureyre'den çeşitli tarihleriyle gelen “**Gözler zinâ eder, gözün zinâsı bakmaktır. Eller zina eder, elin zinâsı dokunmaktır.**” “**el-lems**” diğer rivâyette ise “**el-batş**” “**tutmaktır**” (Ahmed b. Hanbel, 1992: I: 41; II/343, 344, 349, 372, 411, 528, 535, 536) hadisleri gayet açıktır ve bunlardan birisinin baş kısmını yazarımız *el-Halâl ve'l-Harâm* kitabında harama bakma hakkında delil olarak kullanmıştır. Aynı şekilde Peygamberimizin (s.a.s.) “Ben, kadınlarla musâfaha etmem.” (Mâlik b. Enes, 1992; Beyat, 2; Ahmed b. Hanbel, 1992: VI: 357, 454, 459; en-Nesâî, 1992, Beyat, 18; İbn Mâce, Cihâd, 43) Buyurması cumhûrun bu konudaki en büyük delillerindendir. Yine herkes tarafından bilinmektedir ki, Hz.Peygamber Efendimiz, kadınlarla sözle beyat ettiği halde kendi hanımlarından başka hiçbir kadınla eliyle beyat etmemiştir. Ahmed b. Hanbel, 1992: II/213; Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 2016: Keyfiyyetu Beyatî'n-Nisâ, 1221) Peygamber (s.a.s.) ile sahâbe hanımları arasında tahakkuk eden beyat gibi ciddî ve dinî bir anlaşma esnasında fitne veya şehvetin vukûu akla dahi gelmezken eliyle beyat edilmemesi hiçbir anlam ifade etmez mi? (Karadâvî, Y., 1991: 182-183).

4.*el-Musned*'in rivâyetindeki “**velide**” kelimesi normalde küçük kız çocuğu anlamında olup, zaman zaman **câriye ve genç hizmetçi kızlar** için de kullanılmaktadır. (İbn Manzûr, ts. III: 467-470) Dolayısıyla burada eli tutulananın küçük bir kız çocuğu olması da ihtimâl dâhilindedir. (Karadâvî, Y., 1991: 183).

5.Ayrıca bu câriyelere has bir hüküm olmaz mı? Nitekim câriyelerle hür kadınlar arasında birçok cümleler de farklılık vardır. Bu, hür kadınlara teşmil edilebilir mi? (Karadâvî, Y., 1991: 183).

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

5.6. Ahmet Keleş'in Değerlendirmeleri

Ahmet Keleş, yazmış olduğu makalede kadın elinin sıkılmasının harâm olduğu görüşünün nasıl ortaya çıktığını araştırmış, öncelikle hadîs rivâyetlerini ele almış bu ve benzeri rivâyetlerin kadın eli sıkılmak için kâfi gelecek bir delil olmadığını başka kat'î deliller bulunmasına ihtiyaç hâsıl olduğunu: **“Ben, Hz. Peygamberin (s.a.s.) bîat konusunda bile olsa kadınlar ile tokalaşmasını kendim için örnek kabul edip tokalaşmıyorum.”** Derse buna kimse bir şey diyemez ancak kadınların erkeklerle tokalaşmaların haram işlediğini söylemenin ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) yapmadığı bir şeyi yapıyor gibi suçlamanın kabul edilebilecek bir yönü olmadığı” (Keleş, Ahmet, 2001, 3-4: 527) ifadesi de hocamızın kendi kanaatini belirten ifadedir. Kat'iyet ifade etmez. Rasûlullah'tan (s.a.s.) rivâyet edilen hadîsin metninde bulunan **إِنَّ “İnne” te’kid edâtının kesinlik oluşturduğuna** kâniyiz. Hadîs metninde zikredilen **إِنَّ “İnne”** edâtı Kur’ân-ı Kerîm’de **إِنَّ “İnne”** kelimesiyle zikredilen zikredilen **نَحْنُ إِنَّا** **لَحَافِظُونَ لَهُ وَإِنَّا الذِّكْرُ نَزَّلْنَا** “Şüphesiz o Zikr’i (Kur’ân’ı), Biz indirdik Biz! Onun koruyucusu da elbette Biziz.” (Hicr Sûresi, 15/9) Âyetinde ve **إِنَّ أَنْفَكُمْ لِلَّهِ عِنْدَ أَرْزَمِكُمْ** “Şüphesiz sizin Allah katında en üstünüzün takvâca en üstün olanınızdır.” (Hucurât Sûresi, 49/13) Âyetinde olduğu gibi **إِنَّ “İnne”** edâtı, te’kid ifade eden bu ve bu gibi âyetlere Vedâ Hutbesi’nde Peygamberimizin (s.a.s.), **وَإِذْ رَبُّكُمْ إِنَّ** “Şüphesiz Rabbiniz, birdir.” **وَإِذْ أَبَاءَكُمْ إِنَّ** “Şüphesiz babanız, birdir.” (Ahmed b. Hanbel, 1992: V/411) Hadîsine bakarak da bu sonuca ulaşmamız mümkündür. Hem âyetlerde hem de hadîslerde **“Şüphesiz/Muhakkak”** kelimesinin karşılığı **إِنَّ** edâtıdır. Âyet ve hadîsteki manayı te’kid etmekte ve manaya bir derinlik ve ağırlık kazandırmaktadır.

Sonuç

Hz. Peygamberin (s.a.s.) da’vetine icabet edip Akabe Biatları’nda erkeklerin elini sıkıldığını gören kadınların gelip elini sıkılmak istediklerinde Hz. Peygamberin (s.a.s.) **“Ben, asla kadınlarla musâfaha etmem.”** Buyurması mezhepler arasında bir erkek tarafından kadın elinin sıkılıp sıkılmayacağı konusunun tartışılmasına yol açmıştır. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Akabe Biatları’nda kadınların elini sıkmadığı ile ilgili bu rivâyetlere yakın başka rivâyetler de vardır. Biz, tebliğimizde sadece Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Muhammed b. Sa’d (ö. 230/845), Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870), Muslim b. el-Haccâc (ö. 261/875), en-Nesâî (ö. 303/915) ve İbn Mâce’nin (ö. 273/887) Rasûlullah'ın (s.a.s.) kadınların ellerini sıkmadığı ile ilgili rivâyetlerine yer verdik.

Hadîslerin değerlendirilmesi hususunda pek çok görüşe baş vurulabilir lakin bir tebliğ boyutunda bazılarına yer verebildik bunlardan birisi Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Alo Fetvâ’nın yorumudur: **“Bir erkeğin mahremi olmayan bir erkeğinin bir kadının elini sıkılmasının harâm olduğunu ifade etmiş, “Öyle haller olur ki kadınla tokalaşmanın dine faydası olabilir. Böylesi durumlarda dokunulabilir ancak kerhen de olsa fetvâ verilemez.”** Diyerek bu hususta kerhen de olsa helâl olduğuna fetvâ verilemeyeceğini vurgu yapmıştır.

Yûsuf el-Karadâvî’nin (ö. 1443/2020) Kur’ân zikredilen **الْمَسُّ “mess”, اَلْمَسُّ “lems” اَلْمَلَامَسَةُ** **“mulâmese”** gibi kelimelerin ifade ettiği anlamın cinsi birleşmeden birer kinâyeye olduğu, kadının eline dokunmanın haramlığıyla ilgili Kur’ân’da ve Sünette subût bulmuş bir delilin bulunmadığı ifadesinin, Bünyamin Erul’un bazı delillerle yanılğı olduğunu belirtmesi de dikkate değer bir husustur.

Ahmet Keleş, kadın elinin sıkılmasının harâm olduğu görüşünün nasıl ortaya çıktığını araştırmış, öncelikle hadîs rivâyetlerini ele almış bu ve benzeri rivâyetlerin kadın eli sıkılmak için kâfi gelecek bir delil olmadığını başka kat'î deliller bulunmasına ihtiyaç hâsıl olduğunu: **“Ben Hz. Peygamberin (s.a.s.) bîat konusunda bile olsa kadınlar ile tokalaşmasını kendim için**

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

örnek kabul edip tokalaşmıyorum.” Derse buna kimse bir şey diyemez ancak kadınların erkeklerle tokalaşmaların haram işlediğini söylemenin ve Rasûlullah’ın (s.a.s.) yapmadığı bir şeyi yapıyor gibi suçlamanın kabul edilebilecek bir yönü olmadığı” ifadesi de hocamızın kendi kanaatini belirten ifadedir. Kat’iyet ifade etmez. Hocamızın bu konuda başka karînelere de ihtiyaç olduğu görüşüne katılmıyoruz. Rasûlullah’dan (s.a.s.) rivâyet edilen Muhammed b. Sa’d (ö. 230/845), Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870), Muslim b. el-Haccâc (ö. 261/875), en-Nesâî (ö. 303/915) ve İbn Mâce’nin (ö. 273/887) eserlerinde yer alan **أَصَافِحُ لَا يُبَىٰ** hadîsinin metninde bulunan **إِنَّ** “İnne” te’kid edâtının kesinlik ifade etmesinin yanında manaya bir derinlik katmakta ve ağırlık oluşturmaktadır. Hadîsi: **“Ben, kadınlarla tokalaşmam.”** Şeklinde tercüme etmenin eksik olduğuna inanıyoruz. **“Ben, asla kadınlarla tokalaşmam.”** Şeklinde tercümesi, daha doğru bir tercüme olacaktır.

Kadınla erkeğin tokalaşmasının haramlığı hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu bünyesinde hizmet veren Alo Fetvâ uzmanının beyânları, Ebû’l-Hasen Muhammed b. Abdilhâdî Nûruddîn es-Sindî’nin (ö. 1138/1726), Nâsiruddînel-Elbânî’nin (ö. 1420/1999) ve Bünyamin Erul’un görüşlerinin ciddi bir araştırmanın neticesinde hâsıl olduğuna inanıyoruz.

Kaynakça

Kur’ân-ı Kerîm.

Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Avcı, Casim ve İdrîs, Mevlânâ, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, 5. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2018.

Aydın, M. Akif, “Kadın” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001. XXIV: 86-95.

Berkî, A. Himmet ve Keskinoglu, Osman, *Hâtemu’l-Enbiyâ Hiz. Muhammed ve Hayatı*, 24. Baskı, Ankara, 2006.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as, *es-Sunen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992. (*Sunen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi* terc. Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniçel), Şamil Yayınları, İstanbul, 2017.

Emre, Mehmet, *İslam’da Kadın ve Aile*, 8. Baskı, Bedir Yayınları, İstanbul, ts. 166.

el-Gazzâlî, Muhammed, *es-Sunnetu’n-Nebeviyye beyne Ehli’l-Fıkh ve Ehli’l-Hadîs*, (terc. Ali Özek), İA Yay., İstanbul, 1992.

<https://hadithprophet.com/hadith-44193.html> (Erişim Tarihi: 28.10.2023).

<https://onedio.com/haber/almanya-da-kadin-gorevlinin-elini-sikmayan-lubnanli-erkek-gocmenin-vatandaslik-onayi-iptal-edildi-934274> (Erişim Tarihi: 23.09.2023).

<https://t24.com.tr/haber/diyanet-erkegin-kadinla-tokalamasi-haramdir,341871> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I-XIII, Dâru’r-Reyyân, Kahire, 1987.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *es-Sunen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.

el-Karadâvî, Yûsuf, *İbnu'l-Karye ve'l-Kitâbi Melâmih Sîre ve Mesîre*, (Hatıralarım Köy ve Mektep Çocuğu-I-II (*Hâtıralarım*)) (ed. Hasan Akçay, terc. Murat Padak), Nida Yayınları, İstanbul, 2021.

el-Karadâvî, Yûsuf, *İslâm'da Helâl ve Harâm* (terc. Mustafa Varlı), 3. Baskı, Şamil Yayınları, İstanbul, 1974.

el-Karadâvî, Yûsuf, *Keyfe Netâamel maa's-Sunneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit*, Virginia, ABD, el-Ma'hedu'l-Alemî'l-Fikrî'l-İslâmî, IIIT (Sünneti Anlamada Yöntem terc. Bünyamin Erul), 5. Baskı, Nida Yayınları, İstanbul, 1990.

el-Karadâvî, Yûsuf, *Keyfe Netâamel maa's-Sunneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit* (Dâru'l-Vefâ, Mansûre, Mısır, 1990), (*Sünneti Anlamada Yöntem*, terc. Bünyamin Erul, Rey Yayınları), Kayseri, 1990.

Keleş, Ahmet, "Kadınlar ile Tokalaşmanın Haramlığını Bildiren Hadîslere Semantik Bir Analiz", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2001, 3-4: 527.

Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, Akçağ Yay., Ankara, 1984.

Köycü, Erdoğan, *Düinden Bugüne Prof. Dr. Yûsuf el-Karadâvî*, Son Çağ Yayınları, Ankara, 2022.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Lu'luu ve'l-Mercân*, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2016.

el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr (Câmiu's-Sağîr Şerhi)*, Matbaa-i Mustafâ Muhammed, Mısır, 1938.

Muslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *es-Sunen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Şahinler, Necmettin, *Kur'ân'da Kadın Portreleri*, Nefes Yayınları, İstanbul, 2013.

et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *es-Sunen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Wensinck, A. J., *el-Mu'cemu'l-Mufehres liElfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1988.

<https://kuran.diyabet.gov.tr/tefsir/Ahz%C3%A2b-suresi/3568/35-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 19.11.2023).